

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ВИСОЦЬКИЙ Б. М.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології
(Пенітенціарна академія України)
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

УДК 341.41:343.1(477+100)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.31>

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ
ПРИ НАДАННІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

У статті досліджено проблеми нормативного закріплення та практичної реалізації компетенції суб'єктів, які беруть участь у наданні міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні в Україні. З огляду на посилення транснаціональної злочинності, активізацію кіберзлочинів, воєнних злочинів та корупційних схем із залученням кількох юрисдикцій, питання ефективної взаємодії держав у сфері правової допомоги набуває особливої актуальності. Автор наголошує на необхідності чіткого нормативного визначення ролі центральних та уповноважених органів, включаючи органи прокуратури, досудового розслідування, суди, а також Міністерство юстиції України, для забезпечення правової визначеності, дотримання процесуальних гарантій та запобігання відмовам у співпраці з формальних підстав.

У роботі проаналізовано чинне українське законодавство (зокрема, норми КПК України), накази Офісу Генерального прокурора, положення про Міністерство юстиції, а також відповідні міжнародно-правові акти, зокрема Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенцію Ради Європи 1959 року про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. Автор здійснює порівняльно-правовий аналіз організаційних моделей взаємодії суб'єктів міжнародного співробітництва в таких державах, як Німеччина та Італія, звертаючи увагу на децентралізовану та централізовану форми відповідно.

Особливу увагу приділено проблемам правової невизначеності, відсутності уніфікованого підходу до визначення компетентних органів та недолікам у координації міжінституційної взаємодії. Визначено загрози, що впливають з цієї ситуації: дублювання запитів, затримки у їх виконанні, відсутність прозорості, а також підвищені ризики визнання доказів недопустимими у судовому процесі.

У висновках запропоновано комплекс заходів для підвищення ефективності системи: кодифікацію норм у новому законі або окремому розділі КПК України, розмежування повноважень між ключовими суб'єктами на різних стадіях кримінального провадження, створення електронної платформи для обміну запитами (за прикладом e-CODEX у ЄС), а також організацію навчання правозастосовців. Автор обґрунтовує необхідність гармонізації української практики із міжнародними стандартами правової допомоги, що має сприяти не лише внутрішньому удосконаленню кримінального процесу, а й зміцненню міжнародної



довіри до української системи юстиції.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, кримінальне провадження, компетенція суб'єктів, центральні органи, міжнародне співробітництво, правова визначеність, міжнародне право.

Vysotskyi B. M. Problems of defining the competence of authorities in providing international legal assistance: Ukrainian and foreign experience

This article explores the issues surrounding the normative definition and practical implementation of the competence of actors involved in providing international legal assistance in criminal proceedings in Ukraine. Given the growing prevalence of transnational crime, cybercrimes, war-related offenses, and corruption schemes involving multiple jurisdictions, the effectiveness of international cooperation in criminal justice has become increasingly important. The author emphasizes the need for a clear legal framework outlining the responsibilities of central and competent authorities, including prosecutorial bodies, investigative agencies, courts, and the Ministry of Justice of Ukraine, in order to ensure legal certainty, adherence to procedural guarantees, and to prevent refusals of cooperation on formal grounds.

The study analyzes relevant provisions of Ukrainian legislation, particularly the Criminal Procedure Code of Ukraine, regulations issued by the Office of the Prosecutor General, and the legal mandate of the Ministry of Justice. It also considers international instruments, such as the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000) and the Council of Europe Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (1959). A comparative overview is provided of organizational models for international cooperation in countries like Germany and Italy, illustrating decentralized and centralized approaches, respectively.

Particular attention is devoted to challenges arising from legal uncertainty, the lack of a unified system for defining competent authorities, and gaps in institutional coordination. These challenges contribute to duplicated requests, delays in execution, lack of transparency, and increased risks of inadmissibility of evidence during court proceedings.

In conclusion, the article proposes a set of measures aimed at improving the current system: codifying the structure of international cooperation actors in a separate section of the CPC or adopting a dedicated Law of Ukraine "On International Legal Assistance in Criminal Matters"; clarifying the division of functions among key institutions depending on the procedural stage; developing a unified electronic platform for the exchange of international legal requests (modeled after the EU's e-CODEX system); and organizing systematic training for prosecutors, judges, and investigators. The author also advocates for harmonizing Ukrainian practices with international standards, as defined by the Council of Europe and the UN, to enhance both domestic legal processes and international trust in Ukraine's justice system.

Key words: international legal assistance, criminal proceedings, competence of authorities, central bodies, international cooperation, legal certainty, international law.

Вступ. У сучасних умовах активізації транскордонної злочинності, поширення організованих кримінальних угруповань, кіберзлочинів та воєнних злочинів, здійснених за участі суб'єктів з різних юрисдикцій, значно зростає потреба у швидкому та ефективному наданні міжнародної правової допомоги (МПД) у кримінальному провадженні. Зокрема, держави усе частіше звертаються до іноземних органів правопорядку із запитом про допит свідків, проведення обшуків, арешт майна або передачу доказів, які перебувають за межами національної юрисдикції.



Ефективність таких процедур значною мірою залежить від чіткого розподілу компетенцій між різними державними органами, що беруть участь у підготовці, передачі та виконанні запитів. Водночас українське законодавство, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), досі не дає вичерпної відповіді на питання про роль та повноваження центральних і уповноважених органів у сфері міжнародного співробітництва. Зокрема, не встановлено чіткого алгоритму взаємодії між ними, не деталізовано функціональний розподіл під час виконання різних процесуальних дій, що ініціюються іноземною стороною або вимагають міжнародної участі з боку України.

У результаті у практиці спостерігаються численні труднощі: плутанина з приводу того, який саме орган має право підписувати або надсилати запит, розбіжності у строках виконання, дублювання запитів, що призводить до зниження якості міжнародної взаємодії та ставить під сумнів дотримання належних правових процедур. Крім того, така невизначеність створює підґрунтя для оскарження доказів, отриманих у результаті міжнародного співробітництва, у суді.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення зарубіжного досвіду, зокрема моделей правового регулювання, що забезпечують ефективну взаємодію між центральними органами (Міністерство юстиції, прокуратура) та тими суб'єктами, які безпосередньо виконують процесуальні дії. Практика держав Європейського Союзу, а також міжнародно-правові стандарти Ради Європи й Європейського суду з прав людини можуть слугувати орієнтиром для удосконалення національного законодавства України у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення прогалин у нормативно-правовому регулюванні компетенцій суб'єктів міжнародної правової допомоги в Україні та визначення шляхів їх усунення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Результати дослідження. Підґрунтям для початку міжнародної співпраці у кримінальних провадженнях слугують, передусім, певні фактичні обставини, що свідчать про наявність ознак злочину або потребу в отриманні допомоги за кордоном. Як зазначає Н. Ахтирська, типовими підставами для ініціювання міжнародного співробітництва виступають: по-перше, встановлення факту вчинення кримінального правопорушення, за яким розпочато досудове розслідування з відповідним внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у межах якого виникає потреба в отриманні міжнародної правової допомоги; по-друге, наявність даних про злочин, скоєний на території іноземної держави, що передається уповноваженим органам цієї держави з ініціативи української сторони, навіть у разі відсутності відкритого провадження в Україні [1, с. 136].

Процедура надання міжнародної правової допомоги регулюється комплексом норм міжнародних договорів та положеннями кримінального процесуального законодавства України. Її реалізація забезпечується визначеною системою уповноважених суб'єктів, які виконують окреслені функції у межах міждержавної взаємодії.

До основних суб'єктів цієї взаємодії належать: запитуюча сторона – держава або міжнародна судова установа, що звертається із запитом про надання правової допомоги; запитувана сторона – держава, до органів якої адресовано запит на виконання відповідних процесуальних дій [2, с. 6].

При цьому структура суб'єктів міжнародної правової допомоги має ієрархічний характер, охоплюючи як національні, так і іноземні органи, що взаємодіють між собою. Від належного визначення повноважень відповідних інституцій значною мірою залежить ефективність, правомірність і своєчасність здійснення процесуальних дій у міжнародному вимірі.

На рівні національного законодавства основними учасниками процесу надання міжнародної правової допомоги виступають органи досудового розслідування, органи прокуратури та судові інституції, які у межах кримінального провадження потребують проведення процесуальних дій за межами території України. Відповідно до частини першої статті 551 Кримінального процесуального кодексу України, запити про надання такої допомоги формуються слідчим, прокурором або судом і надсилаються до центрального (уповноваженого)



органу [3]. При цьому без погодження з прокурором направлення запиту неможливе, що забезпечує належний процесуальний контроль за його обґрунтованістю та відповідністю нормам закону.

Ключова координаційна функція у сфері міжнародної правової допомоги покладається на центральні органи, які, згідно з вимогами КПК України, наділені повноваженнями щодо приймання, направлення, розгляду та моніторингу виконання таких запитів. В Україні існує функціональний поділ повноважень між органами державної влади у сфері міжнародної правової співпраці, однак у практиці все ще зустрічаються окремі ситуації, що ускладнюють злагоджену взаємодію між суб'єктами.

Так, Офіс Генерального прокурора відповідно до чинного законодавства є уповноваженим суб'єктом як на формування, так і на реалізацію запитів про міжнародну правову допомогу на стадії досудового розслідування. У цьому контексті заслуговує на увагу наказ Генерального прокурора України №258 від 12 вересня 2023 року, в якому закріплено порядок обробки запитів, а також визначено механізми внутрішньої взаємодії між структурними підрозділами прокуратури й комунікації з іноземними партнерами [4].

У кримінальних провадженнях, які підслідні Національному антикорупційному бюро України (далі – НАБУ), зазначений орган самостійно здійснює міжнародну співпрацю, без залучення при цьому Офісу Генерального прокурора. Така автономія НАБУ у сфері міжнародного співробітництва закріплена законодавчо й реалізується на практиці без посередництва інших органів [5].

На етапі судового розгляду справ компетенція у сфері міжнародної правової допомоги переходить до Міністерства юстиції України, яке виступає центральним органом, уповноваженим на комунікацію з іноземними юрисдикціями. Це міністерство забезпечує реалізацію запитів щодо правової допомоги, зокрема організовує виконання судових доручень, направлених судами інших держав, і самостійно формує відповідні запити в межах своєї компетенції [6].

Попри визначеність такого поділу функцій у нормативно-правових актах, у практичній діяльності виникають труднощі щодо скоординованості міжінституційної співпраці. Відсутність усталених механізмів інформаційного обміну між окремими суб'єктами гальмує оперативність та ефективність реалізації міжнародної правової допомоги.

Особливої уваги потребує положення статті 547 Кримінального процесуального кодексу України [3], яке передбачає можливість для дипломатичних та консульських установ іноземних держав, акредитованих в Україні, здійснювати безпосередню взаємодію з громадянами держав, які вони представляють. Такі представництва можуть на добровільних засадах отримувати пояснення, документи, предмети, а також вручати процесуальні документи своїм громадянам. Хоча зазначена норма формально розширює інструментарій міжнародної правової допомоги, вона викликає певні сумніви щодо правового статусу отриманих у такий спосіб матеріалів і їх подальшого процесуального використання як доказів у кримінальному провадженні.

На стороні іноземної держави суб'єктами, відповідальними за надання міжнародної правової допомоги, зазвичай виступають центральні органи, визначені відповідно до положень міжнародних договорів. Такими органами найчастіше є міністерства юстиції, генеральні прокуратури або інші національні органи, уповноважені координувати співробітництво в кримінально-правовій сфері.

Зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (знана як Палермська конвенція) прямо вимагає від держав-учасниць визначення такого центрального органу. Відповідно до пункту 13 статті 18 цього документа: «Кожна Держава-учасниця призначає центральний орган, що несе відповідальність за одержання прохань про надання взаємної правової допомоги та або за їхнє виконання, або за їхнє перепровадження для виконання компетентним органам і має відповідні повноваження» [7].



У ряді випадків до процесу надання правової допомоги можуть залучатися додаткові інституції. Зокрема, дипломатичні представництва, міністерства закордонних справ, спеціальні органи безпеки, податкові чи митні служби – особливо якщо запити потребують оцінки щодо їх відповідності державній політиці, залучають питання національної безпеки або стосуються специфічних категорій кримінальних правопорушень, таких як тероризм, фінансування терористичної діяльності, відмивання доходів, незаконна міграція чи торгівля людьми.

Крім того, у практиці міжнародного співробітництва активно застосовуються канали Інтерполу, а також спеціалізовані правові механізми, зокрема Європейська судова мережа (European Judicial Network, EJM) чи платформа для обміну запитами про правову допомогу e-MLA (electronic Mutual Legal Assistance).

Однією з найгостріших проблем, що істотно впливає на ефективність міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, є відсутність уніфікованого підходу до визначення кола уповноважених суб'єктів – як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Системи органів, що відповідають за ініціювання, реалізацію та контроль за виконанням запитів про правову допомогу, суттєво відрізняються в різних державах, що знижує швидкість та якість міждержавної співпраці у сфері кримінальної юстиції. Так, у Федеративній Республіці Німеччина основна координаційна роль покладена на прокуратури як федерального, так і земельного рівнів, які мають автономію у веденні міжнародних справ та підтримці контактів із закордонними органами. При цьому у кожній землі можуть існувати власні процедурні підходи щодо обробки запитів про міжнародну правову допомогу, що зумовлює децентралізовану модель функціонування системи співробітництва [8].

На відміну від цього, в Італії діє централізована система: функції центрального органу виконує Міністерство юстиції через Департамент міжнародного співробітництва, який здійснює контроль, координацію та адміністрування запитів, зокрема щодо екстрадиції, передачі доказів, процесуальних доручень тощо [9].

Подібна різноманітність організаційних моделей унеможливує автоматизм у комунікації між країнами, що іноді призводить до затримок у розгляді запитів, їх повернення на доопрацювання або навіть відмови у наданні правової допомоги з формальних підстав (наприклад, через відсутність компетенції запитуючого органу або порушення форми документа).

Україна, хоч і має визначені центральні органи, уповноважені здійснювати міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях, однак норми Кримінального процесуального кодексу України (статті 551–553) не містять чіткого й вичерпного переліку їхніх повноважень. Це створює колізії у правозастосуванні та залишає широке поле для довільного тлумачення процедур, що може призводити до правової невизначеності під час направлення або виконання міжнародних запитів [3].

Крім того, відсутні узгоджені механізми та стандартизовані протоколи взаємодії між центральними органами та органами досудового розслідування, слідчими суддями чи судами першої інстанції. Ця проблема особливо загострюється у складних процесуальних ситуаціях – під час екстрадиції, отримання доказів, проведення слідчих дій з використанням відеозв'язку, залучення експертів тощо. Результатом є дублювання запитів, суттєві затримки у їх виконанні та зниження ефективності міжнародної співпраці, що, своєю чергою, негативно впливає на імідж української системи кримінальної юстиції у взаємодії з іноземними партнерами.

На нашу думку, розв'язання окреслених проблем потребує впровадження комплексного підходу, який передбачає:

- нормативне унормування кола суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному процесі шляхом включення відповідного розділу до Кримінального процесуального кодексу України або ухвалення окремого законодавчого акту – приміром, Закону України «Про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах». Такий акт має містити чіткий перелік центральних органів, їхні компетенції, механізми взаємодії та процедурні алгоритми;



- чітке функціональне розмежування між основними органами, залученими до міжнародної взаємодії у кримінальній сфері – зокрема між Офісом Генерального прокурора, Міністерством юстиції та судовими органами – з урахуванням етапів кримінального провадження. Так, Генеральна прокуратура відповідає за досудову взаємодію, Міністерство юстиції – за екстрадицію та правову допомогу на стадії судового розгляду, суди – за визнання та виконання іноземних процесуальних документів;

- впровадження цифрової платформи для обміну міжнародними запитами у кримінальних справах, що сприятиме автоматизації процесу надсилання, фіксації, контролю виконання запитів, забезпечить прозорість дій (audit trail) і стандартизує документообіг. Як приклад, можна навести функціонування системи e-CODEX в межах Європейського Союзу;

- запровадження цільових програм підвищення кваліфікації працівників прокуратури, суддівського корпусу та органів досудового розслідування з акцентом на практичні аспекти міжнародного співробітництва, застосування міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ;

- гармонізацію національної правозастосовної практики з міжнародними зобов'язаннями, включно з положеннями Конвенції Ради Європи 1959 року про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, додатковими протоколами до неї, а також модельними інструментами, такими як UNODC Model Treaty on Mutual Assistance.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що система суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному процесі охоплює широкий спектр органів, які виконують специфічні функції у межах нормативно визначеного механізму. Проте наявна структура потребує подальшого впорядкування, оскільки відсутність єдиної, чітко визначеної системи та недосконале розмежування повноважень між органами гальмують ефективність взаємодії на міжнародному рівні й можуть впливати на легітимність та допустимість отриманих доказів у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Логос, 2019. 576 с.
2. Гуцуляк Ю. В. Кейс «Міжнародна правова допомога у проведенні процесуальних дій. Порядок підготовки та передачі матеріалів міжнародних запитів (доручень) до компетентних органів іноземних держав, у яких запитується про необхідність проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій». Львів. 2022. 20 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва: наказ Офісу Генерального прокурора від 12.09.2023 № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#Text>
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
6. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text>
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
8. Bundesministerium der Justiz. (n.d.). Internationale Rechtshilfe in Strafsachen. Офіційний сайт Федерального міністерства юстиції Німеччини. URL: https://www.bmj.de/DE/Themen/Rechtshilfe/Strafsachen/_node.html
9. Ministero della Giustizia – Dipartimento per gli affari di giustizia. (n.d.). *Cooperazione giudiziaria penale internazionale*. Офіційний сайт Міністерства юстиції Італії. URL: https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_1_13_1.page



10. Андріяшевський А. Г., Пилипенко Д. О. Щодо поліпшення процесуального порядку міжнародного співробітництва в межах кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 2024. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.5.18

11. Regulation (EU) 2022/850 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a computerised system for the cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation in civil and criminal matters (e-CODEX system), and amending Regulation (EU) 2018/1726. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R0850>

12. Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters. Adopted by General Assembly resolution 45/117, subsequently amended by General Assembly resolution 53/112. URL: https://www.unodc.org/pdf/model_treaty_mutual_assistance_criminal_matters.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

